

МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ TASHKILOTLARIDA TA'LIM VA TARBIYANI XALQ O'YINLARI ASOSIDA SHAKLLANTIRISH

Axmedova Zarifa Axmedovna

Surxandaryo viloyati Jarqo 'rg'on tumani

DMTT-39 direktori

Annotatsiya. Ushbu maqolada yosh avlodning jismoniy jihatdan to'kis sog'lom mehnatga va Vatanni himoya qiluvchi tarzida o'sishidan xalq ham, jamiyat ham manfaatdor. Buning uchun bolalar jismoniy madaniyat bilan chuqur shug'ullanishlari, turli xalq o'yinlardan foydalanish mahoratini egallashlari kerak haqida aytib o'tilgan.

Аннотация. В данной статье и народ, и общество заинтересованы в воспитании молодого поколения физически здоровым трудом и защитой Родины. Для этого было отмечено, что дети должны активно заниматься физической культурой и приобретать навыки использования различных народных игр.

Abstract. In this article, both the people and the society are interested in the growth of the young generation in a physically healthy way of working and protecting the Motherland. For this, it was mentioned that children should be deeply engaged in physical education and acquire the skills of using various folk games.

Kalit so'zlar: xalq o'yinlari, yosh avlod, bolalar, ta'lim jarayonlari, sog'lom turmush tarzi, milliy sport o'yinlari, milliy xalq o'yinlari, erchillik.

Ключевые слова: народные игры, подрастающее поколение, дети, образовательный процесс, здоровый образ жизни, национальные спортивные игры, национальные народные игры, ловкость.

Key words: folk games, young generation, children, educational processes, healthy lifestyle, national sports games, national folk games, dexterity.

Ma'lumki, o'yinlar quyidagi to'rt asosiy xususiyatga ega:

- erkin rivojlantiruvchi faoliyat, ya'ni bola o'yinni o'zi tanlaydi, unda faol ishtirok etadi. Bunda birinchi navbatda yakuniy natija emas, balki o'yin jarayoni muhim ahamiyatga ega;

- ijodiy xarakter, ya'ni o'yin jarayonida bolalar uchun ijod qilishga katta imkoniyatlar mavjud;

- emotsional ta'sir — bola o'yinda markaziy o'rin egallashni xohlaydi, g'olib bo'lishga intiladi, bu bolaning faolligini oshirishga yordam beradi;

- asosiy va qo'shimcha qoidalar o'yin mazmuni, uning mantiqiy ketma-ketligini belgilaydi.

О'yinli faoliyatni motivatsiyalash o'yin xarakterining musobaqalashish shartlari, shaxsning o'zini namoyon qila olishi, o'z imkoniyatlarini amalga oshirish ehtiyojlarini qondirishdan kelib chiqadi. Jarayon sifatida o'yin tuzilmasi quyidagilarni qamrab oladi:

- ✚ o'ynash uchun olingan rollar;
- ✚ bu rollarni ijro etish vositasi bo'lgan o'yin harakatlari;
- ✚ haqiqiy narsalarni shartlilarga almashtirish;
- ✚ o'yinda ishtirok etuvchilarning real o'zaro munosabatlari;
- ✚ o'yinda shartli ravishda yaratilgan sujet (mazmun).

Maktabgacha yoshda bolalar o'yin faoliyatini o'zlashtira borib ijtimoiy qadrlri va ijtimoiy baholanuvchi faoliyatga tayyorlana boshlaydilar. Maktabgacha ta'lim tizimida qo'llaniladigan pedagogik o'yinlarning quyidagi turlari mavjud:

- ✚ Bolalar kayfiyatini ko'taruvchi.
- ✚ Hamkorlikka chorlovchi.
- ✚ Bolalarni o'zligini namoyon etishga chorlovchi.
- ✚ Bolalarda o'ziga ishonch hissini shakllantiruvchi, jismoniy va intellektual muammolarni yo'qotishga qaratilgan.
- ✚ Maktabgacha bolalar xatti-harakatidagi cheklanishlarni tavsiflovchi (diagnostika).
- ✚ Bolalar shaxsi strukturasiiga ijobiy korreksiyalar beruvchi.
- ✚ Millatlararo bag'rikenglikni shakllantiruvchi.
- ✚ Bolalarda ijtimoiy, jamoaviy munosabatlarni shakllantiruvchi o'yinlar.

Milliy sport o'yinlari bebaho qadriyat. Milliy sport o'yinlari bilan o'tmishda ota-bobolarimiz bolalarni 2-3 yoshdan shug'ullantira boshlaganlar. Ulug' obokalonimiz Amir Temur davrida o'g'il bolalarga ot minish, chavandozlik bilan shug'ullanish 3 yoshdan o'rgatilganligi ma'lum. 2-3 yoshdan suzish bilan shug'ullanib, suv hovuzi ustidan tortilgan arqondan yurishga bo'lajak darvozlarni juda kichiklikdan o'rgatganlar.

a) Milliy sport o'yinlari bolalarni kichik yoshidan boshlab jismoniy, aqliy va axloqiy qilib tarbiyalashning muhim vositasi sifati qaraladi. O'g'il bolalar o'z aka-ukalari, mahalladosh, o'rtoqlari bilan kurash mashqlarini xuddi shunday kichik yoshlardan boshlaganlar. Qiz bolalar esa "Arg'imchoq" "Tortishmachoq", "Oq terakmi, ko'k terak", "Bekinmachoq", "otib qochar" va shunga o'xshash otaliqqa, onalikka, mehnatga tayyorlovchi milliy sport bilan juda kichiq yoshlaridan boshlab shug'ullanishga jalb qilganlar.

b) Milliy sport va o'yinlar sog'liqni saqlash, kasb-korga bog'liq kasalliklardan himoyalashning sinalgan vositasi ekanligini hech kimga uqtirib o'tirishning hojati bo'lmasa kerak. Chidamlilik, zukkolik, ziyraklik, chaqqonlik va hakozi kabi yaxshi fazilatlar sport orqali va xususan milliy o'yinlar orqali

bolada rivojlanishi ota-bobolarimizga qadim-qadimdan ma`lum. Turon zaminida yashab kelgan avlod ajdodlarimiz milliy o`yinlarini e`zozlashganlar va katta e`tibor berib kelishlari hech kimga sir emas. Jismoniy tarbiya va sport kishining hayotiy istiqbol yo`lini nurli qilishga yordam beradi. Sog`lom va kuchli bo`lish inson uchun bebaho boylik. Sog`lom odam hayot yo`lini topadi, belgilangan orzu-umidlariga mehnati bilan erisha oladi. Milliy o`yinlar orasida insonni ma`lum kasalliklardan himoya qilgan (profilaktika) yoki shunday kasallik alomatlari sezilganda ulardan qutilishga ko`maklashadiganlari ham ko`p. Ma`lumki tikuvchilar, do`ppido`zlar, maxsi tikuvchilar ma`lum nuqtaga muttasil ko`zlarini qadm ish bajaradilar. Ko`z mushaklari ish davrida chegaralangan darajada harakat qiladi.

Xalq milliy o`yinlari orqali bolalarni ma'naviy, aqliy, jismoniy, estetik jihatdan tarbiyalab borish jarayonida bolalarda o'z Vatanini sevish, uning boyliklari qadriga yetish, buyuk ajdodlarimiz meroslarini hurmat qilish, milliy kuy va qo`shiqlardan zavqlanish tuyg`ulari, shuningdek, o`sib kelayotgan yosh avlodda chidamlilik, sabrtoqatlilik, tezkorlik, ildamlilik, botirlik kabi shaxsiy sifatlar shakllanib boradi. Xalq milliy o'yinlarini maktabgacha ta'lim muassasalarida tashkil etishda quyidagi vazifalar amalga oshirilishi lozim:

- xalq milliy o`yinlarining turlari va ularni tashkil etish yo`llari, usullari hamda uslublarini ishlab chiqish;
- milliy o`yinlarni tashkil etishda ma'naviy qadriyatlar va urfodatlarimizni kundalik hayot jarayoniga singdirib borish;
- maktabgacha yoshdagi bolalarni milliy istiqbol ruhida tarbiyalashda xalq milliy o'yinlaridan maqsadli foydalanish;
- xalq ertaklari, xalq og`zaki ijodi durdonalaridan unumli foydalanish;
- bolalarning o`ynashlari uchun shartsharoit (o`yin uchun jihozlar, atributlar) yaratish;
- maktabgacha ta'lim tashkilotlari, oila va mahallalar o'rtasida milliy o`yinlar bo'yicha ko`rik tanlovlari va musobaqalar o`tkazish. Milliy harakatli o`yinlar bolalarning yosh xususiyatlariga, o`yindagi harakatlar rivojiga qarab takomillashib boradi.

1—2 yoshli bolalar bilan o'ynaladigan o'yin turlari. «Barmoqqabarmoq», «G`ozg`oz», «G`oz tursin», «Bo`pbo`p», «Toytoy», «Poyezd», «Achomachom» o'yinlari go`dak endi birikki qadam tashlashni o'rganayotgan vaqtda gavdasini to'g`ri tutishga yordam beradigan o'yinlar hisoblanadi.

3—4 yoshti bolalar bilan o'ynaladigan o yin turlari: «Ot o`yin», «Kesak qo'ydi», «Ko'z boylagich», «Choriy chambar», «Avvalakam», «Tayoq irg`itish», «Quloq cho'zish», «Chitti gul», «Xolam mehmonga keldi», «Uchdiuchdi».

4—5 yoshli bolalar bilan o'ynaladigan o'yin turlari: «Chiraylanma», «Chillak», «Tortishmashoq», «Lafta», «Dor o'yin», «Ko'pkari», «Berkinmashoq», «Jami», «Chertan devor girgir aylan».

Maktabgacha ta'limda rivojlantiruvchi pedagogik o'yinlarni o'quv tarbiya jarayonida qo'llash quyidagi o'ziga xos xarakterga ega bo'ladi. Birinchidan, rivojlantiruvchi pedagogik o'yinlar maxsus topshiriqlar majmuasidan iborat bo'ladi. Ikkinchidan, o'yin faoliyatidagi topshiriqlar rangli kublar, g'ishtchalar, kvadratlar, plastilin, karton qog'ozlar, konstmktor-mexanik majmualarida turli ornament, rasm va jimjimador predmetlar vositasida amalga oshiriladi. Uchinchidan, topshiriqlar mustaqil bajarilishini ta'minlash maqsadida ulrni osondan qiyinga tomon, aniq vaqt oralig'ida sifatli bajarilishini ta'minlash darkor. Maktabgacha ta'lim muassasalarida interfaol o'yinlardan foydalanish ijobiy natijalarga olib keladi. Bu o'yinlar jarayonida bola passiv obyektidan faol subyektga aylanadi. Tarbiyachining asosiy vazifasi esa o'yinni tashkil etish, bolalar ijodiga sharoit yaratishdan iborat.

Xulosa qilib shuni ta'kidlash lozimki, ta'lim tarbiya jarayonlariga ta'limiy o'yinlar va interfaol usullarni maqsadli qo'llash, maktabgacha yoshdagi bolalarni intellektual qobilyatlarini, ta'lim shakillarini o'ptimallashtirish, bolalarning mustaqil faoliyatini o'stirish va ta'lim samarodirligiga erishishga olib keladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ayrapyans L.P. "Milliy sport turlari va o'yinlarning rivojlantirishning muommalari. Toshkent-1998 yil
2. "1001 o'yin" T.Usmonxo'jayev Toshkent-1995 yil
3. YU. Portnex "Sport va harakatli o'yinlar". Moskva-1997 yil.
4. Ayrapyans L.P. "Milliy sport turlari va o'yinlarning rivojlantirishning muommalari. Toshkent-1998 yil
5. "1001 o'yin" T.Usmonxo'jayev Toshkent-1995 yil.